

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת ויקרא בבא מציעא קח. - קיב:

דינא דבר מיצרא אלא על הלוקח, כמו שאמרו ללוקח אזהריה רחמנא משום שנא' ועשית הישר והטוב, זה לפי שאנו אומרים לו אתה קונה במעותיך, הניח קרקע זה לבן המצר הזה, ואתה תמצא לקנות זולתו, אבל לוקח זה א"א לומר לו הניח קרקע זה שהוא בלא כסף וכו' ולך אתה וקנה וכו', ואמרי נהרדעי לא, אלא הואיל והם באין בטענת דינא דבר מיצרא טענתם טענה, לפי שאמרו ית' ועשית הישר והטוב הוא כולל לשני הדברים הנזכרים.

ועיין ברמב"ן שהביא פירש"י והקשה עליו, וכ' וז"ל, וי"ל לפי פירושו דדוקא אחזיק שהוא זוכה בו מן הפקר ע"מ ליתן טסקא שאין אומרים לו טול דמי השדה והסתלק, אבל לקח במעות דברי הכל מסלקינן ליה משום דינא דבר מצרא, שהרי מוצא ליקח במקום אחר וכו', ולנהרדעי דדייניי בכה"ג דינא דבר מצרא, לא דמי למתנה, דהתם לא נתן לו ע"מ לכופו ולמכור שלו לאחרים.

וז"ל השיטמ"ק בשם הרמ"ך, האי מאן דאחזיק וכו' בארעא דהפקירא או מנכסי גר שמת וכו', חציפא הוי ומסלקינן ליה מיניה, בדינא דילהו חזי למיזכי ביה טפי, דכיון דהוה ההוא קרקע הפקר, זכה כל שדה ושדה הסמוכה לו במקצתו **כעין חצרו של אדם שזוכה וקונה לו**. וצ"ע היכא דלא הוה אינהו קיימי בצד שדותיהן לזכות באותה שדה, וקדם הלה זוכה בכל, אמאי מוציאין אותה מידו. אלא ודאי נראה לומר דכל היכא דקדם הלה זוכה בה לעצמו זכה בה וכו'. ומיהו מסלקינן ליה דקאמרינן הכא, בדמי דשויה ההיא ארעא קאמרינן, והאי פירוש דחיק, אלא אפי' בדמי נמי לית לן לסלוקי, דלא גרע זוכה מן הפקר ממקבל מתנה וכו' ולית בה משום ועשית הישר והטוב כלל, [ומסיק כפי' רה"ג כדלקמן].

וראייתי בשם אחד מן הגאונים ז"ל שפירש כן. האי מאן דאחזיק ביני אחי, כגון ג' אחי שהיתה להם שדה בשותפות, ורצה אחד מהן למכור חלקו לאחד מן השוק, סלוקי לא מסלקינן ליה, דליכא הכא דינא דבר מצרא, דאיכא למימר לכל אחד שמה כשתחלוק השדה אין אתה נוטל למצר זה ואינך בר מצרא, [וכן יאמר לכולן. ל' הרא"ש סי' כ"א], ור"ג אמר מסלקינן ליה, ואי משום דינא דבר מצרא, כלומר שלקח שדה אחרת סמוך לזו של שותפין, ובא אחד מן השותפין וכו' לסלקו בדינא דבר מצרא, אין מסלקינן אותו, מהאי טעמא, דדילמא לאו בר מצרא הוא, ועכשיו אין לו חלק בה כלל, ונהרדעי אמרי מסלקינן, שזוהו הישר והטוב בעיני השם, שכשיהיה לו שדה סמוכה לאותה שדה של שותפין, אף הוא יטרח ויטול חלקו סמוך לאותה שדה מן הדין או שיוסיף בה דמים, [עיין ב"ב יב:].

קח. והלכתא צריך למיקנא מיניה.

קח. אבל רבנן לא, מ"ט רבנן לא צריכי נטירותא.

כ' בשיטמ"ק בשם הרמ"ך, מיהו לאו כל צורבא מרבנן פטרינן מהנך מילי ודדמי להו, אלא צורבא מרבנן דלא עסיק במידי אחרינא אלא באורייתא, וכיון דתורתו אומנותו, אע"פ שמתפרנס ממנה בשכר בטלתו וממלאכות אחרות, אפ"ה פטרינן ליה וכו'. ובשיטמ"ק בב"ב [ח.]. כ' בשם שיטה לא נודעה למי זז"ל, מצאתי בשם הרמב"ן ז"ל החכמים הלומדים עם התלמידים בשכר, אין מן הדין לפוטרו מן המס, כיון דבשכר הם לומדים. [ולכא' פליג ע"ד הרמ"ך, דהא שכר זה שנוטלין, על כרחך שכר בטלה הוא, דאלימוד גופיה מיתסר ליטול שכר, דמה אני בתנם וכו', ודוחק לאוקמה בתלמידים קטנים דנטל שכר שימור או שכר פיסוק טעמים].

וז"ל הרא"ש בב"ב [סי' כ"ו], ודוקא ת"ח שתורתן אומנתן וכו', ונראה שת"ח שיש לו אומנות או קצת משא ומתן להתפרנס כדי חייו ולא להתעשר, ובכל שעה שהוא פנוי מעסקו מחזור על דברי תורה ולומד דברי תורה, הוא הנקרא תורתו אומנותו. [ולכא' פליג ע"ד הרמ"ך לקולא, דלהרמ"ק דוקא במתפרנס מתורתו מיפטר, הא אם עוסק בדבר אחר לפרנסתו, לא מיפטר. ויל"ע].

קח. אבל לאוכלוזא לא, רבנן לאו בני מיפק באוכלוזא נינהו.

כ' הנימוקי, ונ"ל דכיון דלא מיחייבי רבנן לתת אלא בדלא נפקי באוכלוזא, כדנפקי באוכלוזא אין לנו ראייה שישגבו מהם אפי' כדי לשכור פועלים במקומם, א"כ אין מוציאין מהם. ובשיטמ"ק בשם הרמ"ך כ', לאו בני מיפק באוכלוזא נינהו, מיהו משדרי גברא דקאי בחריקיהו, וצ"ע, ודילמא [אצ"ל דדילמא] כיון דאקרקפתא דגברא רמיא היא עבידתא, פטרינן להו מינה לגמרי.

קח. האי מאן דאחזיק ביני אחי וביני שותפי, חציפא הוי, סלוקי לא מסלקינן ליה וכו'.

פירש הר"ף בתשובה [והו"ד בשיטמ"ק] וז"ל, שאם היה לראובן שדה ולשמעון אחיו או שותפו שדה אחר כנגדו, ובין שתי השדות מקום רחב הפקר אין לו בעלים, ובא איש זר ירד במקום ההוא להחזיק בו ולבנותו [אצ"ל ולקנותו] לעצמו, אמרו חציפא הוי וכו' לפי שהפריד בין אחין ובין שותפין ברדתו ביניהם, אבל לסלקו מביניהם בטענה שהפריד ביניהם לא.

ואמר ר"ג שיש בזה עליהם הפסד לפי שהפריד ביניהם, וראוי לו להסתלק ביניהם כדי שיהיו קרובים זה לזה כמו שהיו. אמנם אם היתה קביעתם [אצ"ל תביעתם] לסלקו מביניהם מטענת דינא דבר מיצרא כדי שיחזיקו הם בה ויצרפו אותה עם שדותיהן לא, והסיבה בזה, שלא הטיל הכתוב

כ' הרמב"ם [פ"ד מהל' שכנים ה"ב], בד"א שצריך קנין, כשמחל לו קודם שיקנה, אבל אם מחל לו זכותו אחר שלקח, כגון שבא בן המצר וסייע עמו, או שכר ממנו, או שראה אותו בונה וסותר כל שהוא ומשתמש ולא מיחה בו ולא ערער, הרי זה מחל ושוב אינו יכול לסלקו. וכ' ע"ז הרא"ש [סי' כ"ג], מתוך דבריו משמע, אם לא סייע אותו עד שלא ישתמש בו יכול לסלקו אפי' לזמן מרובה. ולא מסתבר כלל, כיון דטעמא דמצרנות אינו אלא משום ועשיית הישר והטוב, אין לך ליפות כח המצרן כ"כ, וכיון שלא גילה ללוקח מיד שידע בקנייה שהוא חפץ שיעשה עמו טובה ויניח לו השדה, יש לו לומר שלא ישרה בעיניו או שאין לו מעות לקנותה, ולא מסתבר כלל שיוכל לסלקו לעולם, דא"כ איכא פסידא דמוכרין, שלא יהא אדם רוצה לקנות קרקע. ונראה כדברי רב האי גאון שכ' בספר מצרנות, דכיון ששהה בר מצרא שיעור מיזיל ואמטויי זוזי דשכיח ליה ואיתויי ומיתבעיה בדינא ולא תבעיה בבי דינא לסלקו, תו לא מצי לסלקיה, [ועיין בכס"מ ומ"מ דפליגי אי מודה הרמב"ם לדברי רה"ג או פליגי עליה].

קח. השתא דאמרת צריך למיקנא מינה, אי לא קנו מיניה, אייקור וזול ברשותיה.

כ' המהרש"ל, פירוש דאי הוה אמרינן דלא בעי למיקנא מיניה, א"כ בעל כרחך צריכין לומר דלוקח אינו שליח של מצרן, אלא לעצמו הוא דקנה בקנין גמור, וחכמים הטילו על הלוקח שצריך לחזור ולמוכר למצרן, ומשו"ה לא בעי קנין אלא במחילה בעלמא שמוחל המצרן ללוקח סגי, שהרי אין עליו אלא חיובא בעלמא, ומשו"ה כי אייקור וזול ברשותא דלוקח הוא.

וז"ל תוס' הרא"ש, משום דקאי אפלוגתייהו נקט האי לישנא, ונראה לי דה"ה אליבא דכו"ע אי לא אימליך ביה ואזל וזבין, אייקור וזל ברשותיה, שהלוקח הוא שליח המצרן לכל דבר, [ומבואר דבהא דהוי שלוחו כו"ע לא פליגי]. ומסיק הרא"ש [שם, וביתר ביאור בפסקיו סי' כ"ג], ועדי קנין של הלוקח יכתבו השטר בשם המצרן, וא"צ קנין אחר, והוי כקונה שדה לחבירו שלא מדעתו, אי בעי שקיל ליה ולא צריך קנין אחר.

קח. זבן במאה ושוי מאתן, חזינא וכו', ואי לא יהיב ליה מאתן ושקיל ליה.

הקשה בתוס' הרא"ש, למה יתן לו הקרקע כלל, לימא ליה הלוקח למצרן, לא הייתי יכול למצוא בשום מקום אחר לקנות קרקע שוה מאתן במאה, וחכמים תקנו דין מצרן משום הישר והטוב, דקאמר ליה מצרן ללוקח תמצא הרבה שדות לקנות במקום אחר, הנח לי לקנות סמוך למצרי, וכזה לא יוכל למצוא במקום אחר, ודמיא למתנה דלית בה משום דינא דבר מצרא. וי"ל דלא פלוג חכמים, דכיון דמכר הוא, ובאלו הדמים היה מוכרה לכל אדם, זכה בה המצרן.

קח. סבור מינה מצי אמר ליה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, אל וכו' אין אונאה לקרקעות.

כ' המאירי, ושמא תאמר והלא הלכה רווחת בישראל שלא נאמר דין שתות באונאת מטלטלין ולא אין אונאה לקרקעות, אלא במוכר את שלו או שקנה לעצמו, אבל שליח שטעה או שנתאונה, אף בכל שהוא חוזר בין במטלטלין בין בקרקעות, והטעם מפני שיכול לומר לתקוני שדרתיך וכו'. נראין הדברים דוקא בשעשאו הוא שליח, אבל זה אע"פ שאנו קורין אותו שלוחו, אין הדבר אלא מפני שלקח לצרכו כאילו היה שלוחו, אבל מ"מ שליחות הבא מאליו הוא, ויכול לומר או קחנו בכך או יעמוד ברשותי.

וז"ל הרא"ש [סי' כ"ה], סבור מינה א"ל לתקוני שדרתיך וכו', ולא שיתן המצרן מאה ללוקח ליקח הקרקע ויפסיד הלוקח מאה, דאין זה הישר והטוב שיפסיד הלוקח אם נתאנה, ויפסיד מאה זוזי, דאם ישאר הקרקע בידו אין כאן הפסד כ"כ, דפעמים שאדם חפץ בקרקע וקונוהו ביתר מדמיה, אלא נפק"מ במאי דא"ל לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, לבטל המקח, דכיון שאתה כשלוחי, מה שטעית בשליחות אינו כלום, ואם אין המצרן רוצה ליקח אותו במאתים וגם הלוקח חפץ להחזירו למוכר, המכר בטל, וקא"ר נחמן על מעשה כזה אין אונאה לקרקעות, דכיון דקנאה

לעצמו, לא מצי למימר לתקונו שדרתיך ולא לעוותי, שפעמים קונה אדם קרקע הרבה יותר מדמיו.

קח: חזינן אי עידיית היא אי זיבורית היא זביניה זביני, ואי לא איערומי קא מערים.

כ' הרא"ש [סי' כ"ה], פי' רב האי גאון בספר מצרנות, כיון דנתכוון המוכר והלוקח להערים, המכר בטל מעיקרו וישאר הקרקע ביד המוכר, ולא נכוף המצרנים לקנותו באלו הדמים וכו', ונראה לפרש, אי זבורית היא זביניה זביני, ויש לו דין מצרן, כלומר על הקרקע שקנה פעם שנית בין זה המעט לבין המצרן. פי"ח אות ד' ה', ואי בינונית היא איערומי קא מערים ואין לו דין מצרן, ולא נצטרך לומר כדברי הגאון להפסיד למוכר שיבטל המקח, דשמא לא כוון הוא להערים, ואע"ג דלשון זביניה זביני הוא קצת דחוק.

וז"ל המאירי, וכתבו גדולי המחברים [פ"ג מהל' שכנים ה"ה] שאין מסלקו אלא ממה שלקח באחרונה, הא מ"מ אינו מסלקו ממה שלקח באמצע. ויש לשאול לדבריהם, אם מכר לו רוב שדה באמצע והשאיר תלם על פני כולו סמוך למצרנים הראשונים, אם מסלקין אותו. ויראה מ"מ שכל שהוא דרך תחבולה כעין זו שהזכרנו או על איזה צד שהיא ניכרת לב"ד, מסלקין אותו. [ועיין בהגה"א לקמן [סי' כ"ו] שכ' בשם מהרי"ח, דמה שרגילין לכתוב ונתן לו תלם אחד סביב לכל הקרקע במתנה והשאר מכר לו, נראה דאינו מועיל לענין דין דבר מצרא, דודאי ערמה בעלמא היא].

קח. בתוד"ה ליקוץ. מפני שזה היה אותו יער עצמו וכו' לכך קילל.

וז"ל המאירי [אעובדא דלעיל בסו"ד], כל שאין שם כן [ר"ל שאין יער של בית המלך למעלה, או למטה מזה], כופין אותו לקוץ, ואף ביד הדיין לצוות לקוץ שלא מדעת בעלים, ומ"מ אם היה של תלמיד חכם, ראוי להזהר שלא לקוץ אלא מדעתו, שהרי אף הוא אינו מסרב במדת הדין ויקוץ, ומי שעשה כן, עשה שלא כהוגן ויזהר מקללת חכם, [ומשמע שפירש עובדא דהכא בגוונא שדינו לקוץ, ולא ביער דלעיל מיירי].

קח. בתוד"ה האי מאן. ולר"נ דוקא ביני אחי מסלקינן ליה, שעשה יותר מדאי שלא כהוגן וכו', כיון שיכלו לקבל מן המלך ולא חשו וכו'.

וז"ל תוס' הרא"ש, וקאמר רב יהודה דלא מסלקינן ליה, דאילו היתה חביבה עליהם כבר היו מקבלין אותה מן המלך, אלא ודאי לא היו חוששין עליה, ור"נ סבר שלא כהוגן עשה שהוחזק בין אחין ושותפין, והם לא חששו למהר לקבלה מן המלך, כי שמכו ע"ז ששום אדם לא יעשה כל כך חוצפא גדולה לקבל ביניהם, אבל אם לא בא אלא מכח מצרנות לא מסלקינן ליה, דאם היתה חביבה עליו, למה לא קבלה עליו עד הנה, ועל מה סמך, אין זה כ"כ חוצפא אם אחר יקבלנה, אבל במוכר מודה ר"נ דאיכא דינא דבר מצרא, דלא שייך ביה האי טעמא, דלא היה יכול לקנותה עד שיתרצה המוכר למוכרה, ואפי' אחר שנתרצה המוכר למוכרה נמנע מלחזר אחריה לקנותה, פן יעלנה עליו בדמיו.

קח: מכר כל נכסיו לאחד לית בה משום דינא דבר מצרא.

כ' הרמב"ן, ואפי' אמר אנא זבינא לכולהו, לאו כל כמיניה. וז"ל תוס' הרא"ש, לכא' נראה דאם היה המצרן רוצה לקנות כל נכסיו, דעתה אין המוכר נפסד, ויכול לסלק הלוקח. אבל כי מעיינת בה שפיר לית בה משום דינא דבר מצרא כלל, ודמיא ללמוכר ברחוק ולגאול בקרוב, משום דאינו מצוי אדם שיקנה כל נכסיו ביחד, הלכך כשמזדמן אין לו להודיע למצרן, שמא בתוך כך ימלך הלוקח מליקח, ולא תקנו לעשות הישר והטוב למצרן שיהא רע למוכר.

וכ"כ בפסקיו [סי' כ"ז]. וכ' ע"ז בהגה"א בשם או"ז, מתוך פירש"י משמע שאם יצאו מצרני כולם וערערו ורוצה כל אחד לקנות מצרנותא, דאית ביה משום דינא דבר מצרא ומסלקין את הלוקח, דהשתא ליכא רעה למוכר. [ולכא' ה"ב ס"ל כשמצרן של שדה אחת רוצה לקנות כולן. א"כ נימא דדוקא כשבאין אכולהו מדינא דבר מצרא מהני, [כל דליכא רעה למוכר], אבל מצרן של זו לית ליה שום טענה לקנות שאר נכסים שקנה הלוקח, ובלא שאר נכסים, אף בזו לית ליה טענה, אחר שבלקחת זו לבדה הוי רעה למוכר. ויל"ע].

ובשיטמ"ק כ' בשם הרמ"ך, דהרב אל ברצלונני כתב, דאע"ג דקיימי כולהו נכסי אמצרא דהאי גברא, לית בה משום דינא דבר מצרא, והטעם, דודאי לא עביד איניש דמזבין כל נכסים אלא מפני צורך גדול ודחוק שעה, ואי אמרת דמצי בר מצרא לאפוקינהו מיניה, לא משכח לעולם מאן דזבין מיניה, כי היכי דלא ליפקיה בר מצרא מהנהו נכסי.

קח: לבעלים הראשונים לית בה משום דינא דבר מצרא.

כ' המאירי, ר"ל שכבר קנאה הוא מאחר, ועכשיו חוזר ומוכרה לו, אין המצרך מעכב, ראויה היתה לו, ואין זה אלא כמחזיר אבדה. ומ"מ בעלים הראשונים אין בהם כח לעכב על המצרך או לסלק, ולא אף לאחד מן השוק שמכרו זה לו, לא נתנו לו אלא שלא יהא מצרך מעכב עליו.

קח: זבן מעכו"ם, דאמר ליה ארי אברחי לך ממצרא.

כ' בתוס' הרא"ש, ולא מצי אמר לה המצרך גם אני אם קניתי הייתי מבריה הארי מעלי, משום דאמר ליה אלמלא מהרתי לקנותו, שמא היה מוכרו לנכרי אחר. ומיהו תמיה לי, וכי בשביל שעשה עמו טובה אחת אינו מחויב לעשות לו אחרת, אכתי איכא טעמא דהישר והטוב, תמצא הרבה קרקעות לקנות במקום אחר, ותן לי זה שבמצרי, אטו עני שהוא ערום ורעב וכסוהו, אינו חייב גם להאכילו, אתמהו. ובשיטמ"ק תירץ, שכיון שבשעה שקנה לא חל עליו חיוב דין בן המצר כיון שעשה מצוה יותר גדולה להבריה ארי ממצר הישראלי, תו לא מחייב בעשיית מה שאינו מוטל עליו.

ועיין בנימוק"י שכ', מכאן היה נראה לי שהלוקח בית רעוע מעני, שאין בה דינא דבר מצרא, שיאמר לו הלוקח ארי אברחי לך שקניתי אותו, שאלמלא לקחתיו אני לא היה מוכרו לאחר, והיה נופל הבית על ביתך והיה מזיק לך וכו', ולכא"ו הכא תקשי קושיית הרא"ש, דאף המצרך אם יקנהו היה מבריה הארי, דלכא"ו לא שייך בזה תירוץ. ומיהו לטעון ארי אברחי לך א"א, שלא אמרנו כן אלא כשהבריהו בשעה שלקחה, כי הכא כשלקחו מכותי הבריה הארי שלא יוכל עוד למוכרה לכותי חבירו, אבל הכא הארי עדיין רובץ, שהרי לא בנאו עדיין וכו'. [יעו"ש].

קח: שמותי ודאי משמתנין ליה עד דמקבל עליה כל אונסי דאתי ליה מחמתיה.

כ' הרמב"ן בשם הראב"ד, שמעינן מיהא כל היכא דלא קביל עליה, אע"ג דאתי ליה אונסא, לא מיחייב בה עד דמקבל עליה. וז"ל תוס' הרא"ש, והא דאין ממתנין עד שיבא לו היזק וינדוהו אז עד שיפרע לו, משום דהחמירו חכמים לקונסו שיכתוב לו שטר שעבוד על נכסיו, ויחול שעבודו מעתה. [דאפשר שישתעבדו הנכסים לחוב שיבא לאחר זמן, אע"פ שעתה ליתיה לחוב שיבא לאחר זמן, אע"פ שעתה ליתיה לחוב זה, וכמבואר בנימוק"י בב"ק גבי אשו משום חיצין]. ולכא"ו פליג ע"ד הראב"ד, וס"ל דאף אם לא יקבל מעתה, יתחייב כשיבא האונס, ועכ"פ לדבריו ליכא ראייה מהכא דלא מיחייב, ד"ל דאף אי מיחייב בלא שיקבל עליה, מ"מ הוצרכו לשמתו כדי שישתעבד מעתה].

קח: ולשותפי.

פירש"י שותף שמכר לחבירו חלקו בשדה שהן שותפין בה, אין לנו לסלקו [בשביל המצרך, ב"ח], ולומר אין אתה בא בחלק חברך אלא כאחד המצרנין, ויקחנה עמך, אלא כיון דלא נתברר חלקו הרי הוא כשכן בכולה, וכ' ע"ז הרא"ש [סי' ל' - ל"א], ומסתבר מהאי טעמא דאף אם קדם המצרך, מסלק ליה שותף, דכל זמן שלא חלקו יש לו חלק בכל השדה, ועדיף ממצרך שאינו בא אלא מכח סמיכות המצר. [ובתוספותיו הקשה מזה על פירש"י, דנמצא דלא הוי שותפי דומיא דאשה ויתמי דמירי שקדמו ולקחו, אבל אם באו כאחד פשיטא דמצרך קודם]. וי"מ לשותפין אדם שיש לו קרקע אצל קרקע של שני שותפין, ומכרה לאחד מן השותפין, אין המצרך יכול לומר אני מצרך ודאי ואתה ספק, שמא יפול חלקך מצד אחר, אלא חשיב ודאי כמותו כיון שיש לו חלק בכל השדה.

ור"ת פי' אם הוא שותף עמו בשדות אחרות, אין המצרך יכול לסלקו בשדה זו, וכ"כ רב האי, אם הוא שותף עמו בסחורה ומכר לו שדה, אין המצרך יכול לסלקו, [כיון דמקרבא דעתיהו טפי. [ל' הרמ"ך בשמן]. דהני נמי

מיחייבי אהדידי ב"ועשית הישר והטוב". ל' הנימוק"י. [ומשמעות לשון הרא"ש דלא פליגי דאף לר"ת לא שנה שדות אחרות לא שנה סחורה. ויל"ע בשותף עמו במטלטלין. וצ"ת].

קח: הני ציירי והני שרי לית ביה משום דינא דבר מצרא.

כ' הרשב"א, לא בשמוסרן למוכר צורין וחתומים קאמר, דאפי' באומר אלך ואביא מעות, אי אמיד נטרינן ליה, וזה אינו צריך לפנים, [א"ה, לכא"ו דלא כרש"י], אלא שנראה לי במעות הצורין שנמסר לבן המצר מחמת פקדון שהפקיד אצל אחרים, או שמכר לאחרים ונתן לוקח מעות צורין אלו, ובן המצר בא למסרן כך צורין וחתומין למוכר, אלא שאומר לו שלא יתירם עד בא מי שמסרן לו, שמא יטעון עליו שיש בהם יותר. והראב"ד ז"ל פירש כגון שהם פקדון בידו ואינו יכול להוציאם עד שיטול רשות מן הבעלים. ואין זה מחוור בעיני, דפשיטא דכיון שאינו יכול ליגע בהם וא"א לו ליתן אותם בתורת פרעון, מה הנאה יש למוכר בהם, אלא כמו שפירשתי כנ"ל. ובתוס' הרא"ש פי', שיכול לומר חפץ אני בצורין וחתומים שטוב להצניעם, ואני חפץ להצניעם, וכן במותרין יאמר אני חפץ להוציא ומזומנים להוציא. [ולפ"ז איירי בין כשהלוקח הביא הצורין ובין כשהביא המותרין, ודומיא דטבי ותקולי, אבל להראב"ד והרשב"א איירי דוקא כשהביא הלוקח את הצורין].

קח: בתוד"ה שכיני העיר. ושכן העיר מצרך מצד העיר, שיש לו שדה אחורי ביתו וכו'.

המהרש"א נתקשה מי הכריחם לפרש כן, דהא איכא לפרושי בפשיטות שכן עיר ושכן שדה כפירש"י, [שכנים הדרים אצלו בדירה, ושכן שיש לו בשדה ששדותיהן סמוכות זו לזו], שבשדה אחרת שניהם מצרנים. ויש ליישב כיון שהשכן עיר נמי שכן הוא בשדה באותה שניהם מצרנים, א"כ ליכא מעליותא כלל בההוא דשכן נמי עוד בשדה אחרת. והמהר"ם כ', דלא נקראים שכנים הדרים זה אצל זה בעיר, מפני שכמה אנשים דרים זה אצל זה ואין להם שום שייכות של אהבה וחברה, כמש"כ רבינו ירוחם, ופי' הא דקאמר טוב שכן קרוב וכו' דר"ל חבירו הרגיל אצלו במשא ומתן.

קח: בתוד"ה ארעא. וכן פיר"ת וכו' ולא מצאנו דין מצרנות בבתים.

וטעמא דמילתא מבואר ברא"ש [סי' ל"ד], דטעמא משום דיכול ליקח במקום אחר, ובתים אינן מצויין לקנות בכל פעם, ועוד עשיר צריך הוא לשדות הרבה, אבל עשיר שיש לו בית דירה יפה, לא יתכן שיסלק הלוקח מבית דירתו [הלוקח בית לדירתו. תוס' הרא"ש] והוא יקנה בית להשכירה לאחרים, אין זה הישר והטוב, [א"ה, צ"ב לפו"ר, דאף בשדה נימא הכי, דאינו בדין שיסלק הלוקח שדה לפרנסתו והוא יקנה שדות הרבה להרבות הונן], ועוד חזינן דבהפסק משוניתא וריכבא דדיקלא נסתלק מצרנות, גם בתים מובדלים בחומות. ודברים נכונים הם, אלא שלא נהגו כן.

וז"ל הר"ן, מכאן למד ר"ת ז"ל שאין בבתים משום דינא דבר מצרא, שהרי מפסיק כותל שביניהם, וכ"כ הרמ"ה ז"ל. אבל הרשב"א ז"ל כ' שאין הנידון דומה לראיה, שמשוניתא אינה עשויה להסתלק, וכן רכבא דדיקלי דבר חשוב ואין הבעלים עשוין לעוקרן ולאבדן, והשדות מוחלקין הן לעולם, אבל בתום דרכן לחברן בפתחים ועשוין הן לכך.

קט. המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן.

ופירש"י דלא מיתוקמה אלא בחכירות דאי בקבלנות, מאי דבעי לזרע, שהרי הבעלים חולקין בו. וכ' ע"ז הרמב"ן לעיל [קד. בד"ה והא דא"ר פפא], ולא מחוור, אטו מפני שהבעלים חולקים בו בעי דתתבייר ארעיה ותכחוש, אלא משום סיפא דקתני וקבלה ממנו לשבע שנים יזרענה שנה ראשונה פשתן, ואי בקבלנות אמאי יזרענה פשתן, כיון שקבלה לתבואה הרי זה אומר לו לתבואה אני צריך ובקב תבואה אני רוצה, וכן ברישא [קו:] חטים לא יזרענה שעורים, [והגרא"ז בהגהותיו כ' ע"ז, פי' דברי שא קתני חטים יזרענה שעורים, ובקבלנות יאמר חטים אני צריך. וקצת תימה דלא עמד מתחילה על דברי רש"י דרישא, שכ' על שעורים לא יזרענה חטים, דהא בחכירות, אבל בקבלנות הא אמרינן תכחוש ארעא ולא תכחוש מרה], וכ"ש דגבי פשתן

שהקרקע מכחשת ולשנה הבאה אינה עושה פירות, ואני מפסיד מחלקי ובודאי אינו רשאי לשנותה לדבר אחר, לפיכך אוקמה ר"פ בחכירות.

והנימוק"י הביא דברי רש"י והוסף, וליכחוש ארעא ולא ליכחוש מרה. ועיין בר"ן שכ"כ ליישב פירש"י, מיהו איהו מוקים למתני' בקיבלה סתם ולא בקיבלה לתבואה, [דמה"ט בסיפא אין לחלק בין חכירות לקבלנות], וא"כ אף ברישא אולי מודה להרמב"ן דבמקבל לתבואה אף בחכירות לא ישנה לזרעה פשתן, אבל הנימוק"י לא הקדים לאוקמה למתני' במקבל סתם.

קט. ת"ש המקבל שדה מחבירו והגיע שביעית וכו', אלא לאו שבח שקמה.

הקשה הרשב"א, ומאי קשיא, דהתם בלוקח דאדעתא דהכי נחית, ועוד דלשנים מרובות, ודכוותה אפי' בחוכר יש לו בקורת השקמה, כ"ש בשבח, וכדתנן קבלה ממנו לז' שנים, יש לו בקורת השקמה, וכ"ת דוקא בקורת השקמה לכשתקצץ בתוך זמנו, אבל בשבח שאינו נקצץ לא, הא ליתא, דהא לאביי נוטל בשבח שקמה, אע"ג דאינו נוטל בקורות נוטל בשבח, וכ"ש [בלוקח]. וצל"ע.

קט. קיבלה הימנו לז' שנים, שנה ראשונה יזרענה פשתן ויש לו בקורת שקמה.

ופירש"י וקוצץ שנה ראשונה שקמה שבה. וכ"כ במאירי ובנימוק"י. וז"ל הרא"ש [סי' ל"ה], הלכך יקוצץ כשיגיע זמן הקצצה, ותחזור לכמות שהיתה כשבאה לידו. וביתר ביאור כ' הטור [סי' שכ"ה] וז"ל, וקוצץ קורת השקמה בין אם ירד לתוכה בסוף שבע משנקצצה, בין אם ירד לתוכה בסוף שבע משנקצצה, בין אם ירד לתוכה בשנה שלישית או רביעית, קוצצה כשישלימו לה שבע, שהרי יגדלו לכשתצא ממנה עד שיחזרו לכמות שהיה כשירד לתוכה. [ולכאוי' דלא כרש"י ודעמיה, דאינהו מפרשי הא דקאמר התנא שנה ראשונה קאי נמי אסוף דבריו דיש לו בקורת שקמה, אבל להרא"ש והטור לא קאי האי בשנה ראשונה אלא אזרע פשתן. וטעמא דרש"י צ"ב].

קט. א"ל גלית אדעתך דלמישקל ואסתלוקי עבדת וכו'.

כ' בתוס' ר"ד, אין פירושו דגלית אדעתך מדקאמר כורכמא דרישקא היא דבעי כדפי' המורה, דא"כ אי הוה טען דאנא הוה נטענא תאלי בדוכתייהו, ה"נ דהוה שקיל, ונמצא שבעבור שלא ידע לטעון הפסיד דינו, ואי איהו לא ידע לטעון ליטענו ליה ב"ד אי דינא הוי הכי. אלא אע"ג דטעין הכי לית ליה, וה"פ משעה שקיבלת אותה לאספסתא, גלית אדעתך דלמישקל ואסתלוקי עבדת, ולא ליטע בה נטיעות המתקיימות, הילכך אין לך בהן אלא דמי העצים.

וז"ל הרשב"א, כ' הראב"ד דנראה שאם טען בנטיעות אחרות שעושות פירות לזמן ארוך, שהיתה טענתו טענה, ונוטל בשבח הקודחים שהניח שם לגדל. עד כאן. [וז"ל הנימוק"י, הראב"ד ז"ל חידש לנו דלא מצוי למימר לאספסתא דוקא קבלת אותו, והטעם מפני שהנטיעות אינם מכחישות הקרקע יותר מאספסתא]. ואני תמה, דמה שאמר אנא כורכמא רישקא רבאי, לאו בדוקא קאמר, אלא באומר יכול אני לטעון שהייתי מגדל שם כורכמא רישקא, וכיון שכן מאי גלית אדעתך דקאמר ליה, אכתי ליהדר ולימא יכול אני לומר דנטיעות אחרות הייתי נוטע. ויש לי לדחוק בדוקא אמו, דהיה דעתו לגדל שם דבר הנלקח לכשיצא, ורב פפא דובר אמת בלבבו היה.

קט. רב יוסף הוה ליה ההוא שתלא וכו'.

כ' המאירי, יש בדיני עבודת הקרקע דין אחר שאינו לא חכיר ולא שכיר ולא קבלן או אריס, והוא קרוי שתל, וענינו שהוא נוטע קרקעו של בעה"ב מתחלתו, והיה מנהגם בזה שהיה אריס כל הימים שאותן האילנות בקיומם ונוטל מחצה, ואין הלה יכול לסלקו עד שיפסיד וכו'.

קט. אמר עד האידנא חד שהתא חמשה וכו'.

כ' הרמב"ן, נ"ל דחסידותא קאמר לגרמיה למימרא דאי לאו הכי לא הוה איהו מסלק להו, אבל מדינא אפי' שבק חד ברא זרזי ומהימן, מצוי מסלק ליה, דא"ר נחמן הא שתלא דשכיב מסלקין ליה, ועד כאן לא פסקינן עלה "ולאו מילתא הוא", אלא [בלא] שבחא, הא בשבחא ודאי מסלקינן, שיכול לומר לו אין לי חשבון עם כל אדם אלא עמך וכו'. [יעו"ש ראייתו מהתוספתא ומדברי הגאונים].

וכ' ע"ז הרשב"א, ומיהו יש לי מקום עיון בזה בפ' הכותב [פח:], גבי נדר ושבועה אין לי עליך ועל יורשיך ועל הבאים מכחך, דמשמע דאף היורשים שלה מתעסקים במה שהניח הוא בידה להתעסק, ומאי שנא מהניח להם אביהם פרה שאולה שמשמשין בה כל ימי שלאיתה [כתובות לד:]. והראיה שהביא הרב מדר"נ דאמר האי שתלא דשכיב מסלקין ליה בלא שבחא, נראה לי דאינה ראייה, דיש ספרים דגרסי בה הא שתלא דאפסיד מסלקין ליה בלא שבחא, ולא גרס בה דשכיב, ומשום דשביק חמש חנוואתא [לכאוי' צ"ל חנוואתא] וקאמר דמפסדו, קמייתי מדר"נ, דמהשתא חשבינן ליה כודאי מפסידים וכו', ומ"מ אנו אין לנו אלא כדברי הגאונים שכל דבריהם דברי קבלה הן.

קט. קט: מקרי דרדקי וכו' כמותרין ועומדין דמי.

ופירש"י מקרי דרדקי פסידא דלא הדר הוא, דשבשתא כיון דעל על. וכ' הרמב"ן, וקשיא עליה דהא רבא ס"ל בפ' לא יחפור [כא]. דשבשתא ממילא נפקא, [וכקושיא תוס' קט: בד"ה וספר מתא], לפיכך פי' רבינו אלפאסי ז"ל, דפשע בינוקי, כלומר דמחי להו טפי, א"נ דאי לא צייתי ליה לא איכפת ליה, ופסידא דלא הדר הוא, דלא גמרי כלל. ויש לפרשה לדברי רש"י ז"ל, דההיא שבשתא דהתם כגון דגמיר, אלא דלא דייק בינוקא [אי משתבשי, דנפקא] ממילא, דשמע מחבריה או מרביה כי הדר פסוקא או [מסבריה] נמי ידע, אבל מאן דלא גמיר ומקרי להו בטעותא, כיון דעל על, הואיל ומרביה שמיע ליה בינקותיה.

ותוס' ה"נל פירשו דלהכי קרי ליה פסידא דלא הדר, לפי שבאותה שעה שלימדו שיבושים נתבטל לו לימוד של אמת. וכ"כ המרדכי [סי' שצ"ט], ומסיק ז"ל, ומשמע דכ"ש אם ביטל יום או יומיים, דמצוי מסלק ליה בלא התראה, וכן עשה רבי מעשה. [פי' יום שהוא כיומיים דהיינו מעת לעת, דאל"כ יומיים למה לי, דהוא כ"ש מיום. הגהת מלא הרועים בשם הסמ"ע סי' ש"ג ס"ק כ"א]. [וחזינן דשייך שיעורא דמעל"ע אף בדבר שאינו נמשך בכל שעה].

קט. קט: טבחא וכו' כמותרין ועומדין דמי.

כ' הר"ן, הקשה הראב"ד היכי דמי, אי בשכר, מאי פסידא דלא הדר הוא, הרי חייב לשלם, ואי בחנם, כי מסלקינן ליה מאי פסידא אית ליה דקאמר כמותרין ועומדין דמו. ותירץ לעולם בחנם וה"ק, מסלקינן ליה וקנסינן ליה דלא ליעביד לא בחנם ולא בשכר. א"נ י"ל לעולם בשכר, ואע"ג דמשלם פסידא דלא הדר הוא, דנהי דמשלם דמי בהמה, דמי בושתו ודמי בושת אורחיו לא משלם, וא"נ זימנין דמצטרך לבשרא טובא ולית ליה אלא האי. וז"ל המאירי, ושמא תאמר בטבח מיהא הרי חייב לשלם, שכל טבח ששוחט בשכר משלם. יש אומרינן מכאן הואיל ואין לו שכר פרטי על בהמה זו אינו משלם וכו'. וי"א שאף זו משלם, ומ"מ מסלקים אותו, שפעמים שבעה"ב צריך ליתן בשר לפני האורחים, ואינו משלם דמי צערו ובשתו.

קט. בתוד"ה מסלקינן. [נדפס לקמן קט:]. ותימה וכו' למה הזכיר כ"כ אמוראים וכו', וי"ל דרב יוסף לא הזכיר אלא אחד מהם וכו'.

עיין במהרש"ל דנפק"מ בספיקא דבני בית המדרש, לומר איזה היה החשוב שבו היה תולה הדבר להפחידו. ובתוס' הרא"ש תי' עוד ז"ל, א"נ נאמרה היכא דהפסיד, ואיהו סבר אפי' היכא דלא הפסיד. א"נ להפחידו אמרה היכא דלא הפסיד. וז"ל שיטמ"ק בשם תוס' שאנץ, א"נ נאמרה, והיה סבור מי שאמרה דאע"ג דלא פשעו יורשין בדבר יכול לסלקו בלא שבח, דאדעתא דהכי נחית המוריש שלא יהא אלא יורש אחד, ויהא רמי אנפשיה לשומרה כאביו, ואם יהיה לו שני יורשין או שלשה, לא יהא להם חלק כלל ואפי' שבחא לא יגבו. ולא נהירא.

קט: הבו לי שבחא דבעינא למיסק לארץ ישראל.

כ' בתוס' ר"ד, פירוש טעמא משום דבעי למיסק לארץ ישראל, הא לא הכי לא יהיבין ליה מידי, דכי היכי דבעה"ב לא מצי לסלוקיה כל זמן שהאילנות קיימין, הם הכי [נמי] שתלא אי מסתלקא לא יהיבין ליה מידי.

קט: ולימא ליה אנת מנתא דילך הב ליה לאריסא, ואנא מנתא דילי מאי דבעינא עבידנא ביה.

כלומר נימא ליה שתלא לבעה"ב, אילו קאימנא את שקלת פלגא, השתא דאיסתלקנא אנא פרענא אריס של חלקך דהיינו החצי מפלגא דידי, ולשקול אריסא ריבעא אכולה שבחא דהו שלישי לחציין, ואידך ריבעא אישקל אנא ואיעביד בה מאי דבעינא, כלומר אמכור לכל מי שארצה, ואם תרצה אתה לקחתה ולסלקני הרי טוב, ואי אמרת מ"מ אם אקנה האי ריבעא ממך נמצא אני מפסיד בזה, שיטול האריס ג"כ שלישי מריבעא דידך, ונמצאתי חסר מפלגא דידי פלגא [דנקא], [ו]אותה טענה אינה, דמ"מ אתה תרויח שתטול מכאן ואילך שני שלישים מן השבח מה שלא היית [ה] עושה עד הנה בעודי עומד בקרקע, והו"ל כאילו קנית קרקע מחדש שתכניס בו אריס ויטול כדנינו. כן נראה מפירש"י ז"ל. עכ"ל חי המיוחסים להריטב"א.

קט: אמר כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי.

כ' הרמב"ן, פירש רש"י דקבלה מיניה ושבחה דאתקפתא מעלייתא היא. ולא מחוורא הכי, דאדרבא לאו אתקפתא, דהיכי מצי למימר ליה מאי דבעינא עבידנא, [דהא אם ירצה] לחלק עמו מעכשיו אין שומעין לו, שאם רצה זה ליטול ערוגה אחת בשבח, לימא ליה איני רוצה לחלוק אלא כשיתלשו הפירות, דאי מטי פסידא במנתא דידי שקילנא מההיא ערוגה דידך, דפירי להדי משתעבדי, ולא מצינו אריס חולק בפירות אע"ג שאומר אני אעביד חלקי וחלקך, ואם לא יחלוקו מעכשיו היאך יאמר מאי דבעינא עבידנא, [וכי תימא שלא לחלוק היה אומר אלא שיוירד אריס תחתיו, לאו כל כמיניה. ל' הר"ן], הרי זה יכול לומר אם יהיה הכל משותף בין אריסי ואריסך, סמכי אהדי ומפסדי לי, ועוד דלא ניחא ליה לאפושני אריסי בארעיה וכו'.

ועוד, דלא מצינו חכם שאומר לחבירו שיקשה לו, אלא כל החכמים מקפידים בכך וכו', ועוד דהו"ל כי **מטינא** לשחיטת קדשים תא אקשי לי, דכי מטי איהו התם היכי מקשי ליה, הא קאי איהו במסכתא אחריתא. [א"ה, עיין שבת ג:] כי קאי רבי בחדא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתא]. והקושיות וההיות יותר מועילות בסדר נזיקין ובדיני ממונות מסדר קדשים אע"פ שהוא חמור והכל צריכים שם לגמרא. ועיקר הפירוש כדברי ר"ח, שפי' דהו מדחי ליה ואמר ליה עדיין לא שנית כל התלמוד ולא ידעת דרכו, וכשתגיע לסדר קדשים ושנית הכל, תא אקשי לי שיתברר לך טעמו.

קט. קופא סבא פלגא, שטפה נהרא ריבעא.

המאירי פי' כרש"י, וכ' עוד, גאוני הראשונים שבספרד פירשו שמועה זו בדרך אחרת, שאם הזקינא הגפנים ורוצה השתל לעקור ולנטוע את החדשים, נוטל בהם החצי, אבל אם שטפן נהר ועקרו והוא רוצה להחזירם, הואיל והקרקע עבודה טרחה מועט ולכן נוטל רביע ודיו.

קט: אביי אמר פירא הוי, רבא אמר קרנא הוי.

כ' הר"ן, הקשה הרב אלפסי ז"ל בפ' האומנין [ע"ט.], דהכא משמע דכולהו סבירא להו דאי קרנא הוי לא מכלינן ליה, ואילו לעיל קיי"ל כשמואל דאמר גבי חמור זה דאם יש בדמיו לשכור ישכור, דמכליא קרנא. ולא קושיא היא, דהתם כיון דגופו של חמור שעבד לו, מחייבין ליה לשכור אע"ג דכליא קרנא, אבל הכא לית ליה למישקל אלא פירא בלבד, הלכך לכשתמצי לומר קרנא הוי לא שקיל. והרב אלפסי ז"ל תירצה שם בענין אחר. וז"ל הר"ף שם, התם [בסוגיין] הא אפשר לזבונן ולמזבן ארעא מדמיה ולמיכל פירי, אבל הכא לא אפשר, דשמואל נמי לא אמר דמכלינן

קרנא אלא היכא דאין בדמיה ליקח, אבל היכא דיש בדמיה ליקח יקח ולא ישכור.

וז"ל התוס' ר"ד, ולעיל בפ' השוכר את האומנין וכו', והיכא דאין בדמיה ליקח כי אם לשכור, פליגי רב ושמואל, דרב אמר לא מכלינן קרנא, אלא הנבלה היא לבעלים, והוא נותן לו שכרו של חצי הדרך, ושמואל אמר מכלינן קרנא, ושוכר בדמים כדי להשלים לו תנאו לילך עד מקום שהשכירו, ולא אמרינן יהא הכל [שלו] כדאמר אביי הכא, משום דלא דמי שהוא עתיד לילך עד אותו הדרך, והיאך יקח הנבלה בחנם ולא פרעו עדיין מכל שכירות הדרך, כזה שפרעו מכל פירות עשר שנים, הלכך דין הוא שיאכל כל העצים משום דהו פירא.

קט: בתוד"ה רבא. וי"ל דקופא סבא פלגא משום דשתלא שקיל אפי' בגוף הקרקע פלגא.

כ' בתו"ח, לא ידענא מנא להו דשתלא שקיל מידי מגוף הקרקע, והא גוף הקרקע של הבעה"ב הוא, וטפי נראה לומר דשאני שתלא דשקיל פלגא מנטיעות גופיהו בלא פירותיהן, אבל מלוה לא שקיל מידי מגוף האילנות אלא הפירות. [וכ"כ הרש"ש].

קי. רב יהודה אמר קרקע בחזקת בעליה עומדת.

בחי' המיוחסים להריטב"א לקמן [ד"ה מלוה אומר חמש] הקשה, אמאי לא אמר רב יהודה הכא פירות בחזקת אוכליהן קיימי מטעם מיגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידי, נאמן לומר שלש. [כדאמר איהו גופיה בעובדא דלקמן]. ויש מתרצין דבשלמא הכא [בעובדא דלקמן] מצי למימר לקוחה היא בידי אפי' לדברי הלוח, שמודה שלש שנים עמדה ברשותו, אבל לעיל [בעובדא דהכא] לדברי הלוח לא מהימן, שהרי הוא לא אמר אלא משתים. והאי תירווצא ליתא לפי מה שפירש ר"ש והרב אלפסי שכבר אכלה המלוה שלש שנים, והלוח מודה לו, אלא שתובע לו פירות של שנה אחת שאכל שלא כדין. ותירץ הרב בעל התוס', דלעיל מידי אחרנא אשמועינן, דאע"פ **שמיחה בעדים**, דלא מצי אמר לקוחה היא בידי, אשמועינן במידי אחרנא משום דבחזקת אוכליהן קיימא וכו'. ולר"ש נראה לתרץ, דלעיל לא בא עמו לדין עד שאכלה שלש שנים כמו שפירש"י, וכבר החזיר שטר המשכונה ללוה, וליכא למימר מגו דאי בעי כביש לשטר משכנתא ואמר לקוחה היא בידי, דזה יוציא שטר המשכונה ויראה [שבתורת] משכונה באה לידו.

ובתוס' ר"ד כ', אין לומר כאן מיגו, כגון שהיה ידוע לעולם שממושכנת היא אצלו, אלא שלא היו יודעים לכמה שנים. א"נ י"ל דמשו"ה לא מצי למיטען לקוחה היא בידי, מפני שערער עליו, והכי משמע וקדם המלוה ואכל את הפירות, שערער עליו, ולא הספיק לתובעו בדין ולמונעו ולסלקו מן השדה עד שקדם המלוה ואכל את הפירות, ומשו"ה לא מצי למיטען לקוחה היא בידי, שלא אכלה שלש שנים בשופי. וז"ל המאירי, וחכמי הדורות פירשו ענין זה בשהשטר עומד ביד שלישי, או שמיחה הלוח בתוך שלש, שאל"כ אף מטעם אחר אתה בא לדון בה כן [דבחזקת אוכליהן קיימי], והוא מתוך שיכול לומר לקוחה היא בידי. ואף מקושיא זו פירשוה רביים בשלא אכלה אלא ב' וחצי, שאין כאן מתוך.

קי. רב כהנא אמר פירות בחזקת אוכליהן קיימי.

כ' הר"ן, וא"ת והא כיון דכתיב ביה שנין סתמא מסייע שטרא ללוה, כדאמרינן בפ"ק [ד:] גבי סלעין דנירין. י"ל דנהי דמסייע, לאו עדות מעליא היכא, ומשו"ה בההיא דלעיל לא מפקינן מלוה, והכא נמי לא מפקינן ממלוה. א"נ י"ל דשאני הכא כיון שהניח לוה למלוה לאכול פירות של שנה שלישית, איתרע ליה סהדותא דשטרא.

קי. והלכתא כרב כהנא וכו', ואטרוחי בי דינא תרי זימני לא מטרחינן.

כ' בתוס' הרא"ש, האי שינויא לא קאי אלא אהא דפרכינן הלכתא אהלכתא, אבל רב כהנא בכל ענין קאמר פירות בחזקת אוכליהן עומדין, דלא מסתברא למימר דרב יהודה ורב כהנא בחשש טורח ב"ד פליגי, וגם מדקאמר בחזקת אוכליהן עומדין משמע דחזקה גמורה היא עד שיוציאו

מידו בעדים. אבל בתוס' ר"ד [בד"ה התם] כ' בתו"ד, דכל טעמו של רב כהנא אינו אלא משום מילתא דעבידא לאיגלווי.

ק'. הכא מילתא דעבידא לאיגלווי היא.

בשיטמ"ק בשם הרמ"ך כ' בתו"ד ז"ל, הילכך אי מיייתי סהדי דלתרתי שני הוא דמשכנה גביה מהימני, ולא שייך למימר הכא כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד כיון שעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד, דכיון דאיכא מילתא דסתימא בשטרא ולא ידיעא לדייני סהדי אמאי חתמו, בכל כה"ג אין [אצ"ל אית] לן להימונינהו לסהדי, וכה"ג אמרינן [כתובות יט]: גבי תנאי היו דברינן נאמנין.

ק'. התם מילתא דלא עבידא לאיגלווי היא, הכא מילתא דעבידא לאיגלווי היא וכו'.

כ' בתוס' ר"ד, מה שכתבתי במהדורא קמא דשטר שכתוב בו סלעין סתם, ומלוה אומר שלש ולוה אומר שתיים, ומיתו סהדי דשטרא או שהלכו להם למדינת הים והיא מילתא דלא עבידא לאיגלווי, אינו נראה לי, דכל מילתא דהות באנפי סהדי, מילתא דעבידא לאיגלווי חשבינן לה, דקלא אית לה וסהדי דשטרא מודעי לכולי עלמא, ואיהו נמי מודה באנפי כמה אחרוני, הילכך אם קדם מלוה ותפש גם רב יהודה מודה דלא מפקינן מיניה, דעד כאן לא פליג עליה דרב כהנא אלא בטענת קרקע משום דבחזקת בעליה עומדת, אבל בטענת מטלטלין מודה דלא מפקינן מיניה.

וז"ל הרא"ש [בתוספותיו, ובפסקיו סי' מ'], נראה לי כיון דקיי"ל קרקע בחזקת בעליה עומדת, ואין אנו מניחין הפירות ביד המלוה אלא מפני חשש טורח ב"ד, אם מתו העדים ונשתקע הדבר מפי אחרים, ויראה לדיינים שלא יוכל המלוה עוד לברר הדבר, מוציאין הפירות מיד המלוה ליד הלוה.

ק'. אלא מעתה האי משכנתא דסורא וכו' היכא דכבשיה לשטר משכנתא ואמר לקוחה היא בידי וכו'.

כ' הרשב"א, פירשו כל המפרשים דלרב יהודה מקשה. ואיני יודע מי הזקיקן לך, דאפי' רב זביד ורב עירא לא פליגי עליה דרב יהודה בעלמא, דאינהו נמי מודו דנאמן בעלמא ומשום מיגו, וליכא מאן דפליג במקום מיגו, דמיגו דאורייתא הוא, ועד כאן לא פליגי הכא אלא משום דכיון דלגוביינא קאי נזהר בו, ומכבש כביש ליה להערמה, והרי זה כמיגו במקום עדים או במקום חזקה אלימתא דחשיבא כעדים, הא בעלמא מודו. [יעו"ש שהארין].

ובתוס' ר"ד כ' ז"ל, ואי קשיא בלאו רב יהודה נמי תקשה לו, ואמאי אמר אלא מעתה דמשמע [ד] לרב יהודה קשיא. תשובה, בודאי לא קשיא אלא לרב יהודה, דבשלמא אי אמרת דהתם לא אמרינן מיגו, דהאי דלא טען לקוחה היא בידי משום דמירתת, שמא יבואו בני אדם שנמצאו בעת המשכנתא ויעידו ונמצא כזבן לעולם, הכא נמי לא חשו חכמים להאי קילקולא משום דמירתת, ומילתא דלא שכיחא היא ולא גזרו בה רבנן, אלא לרב יהודה דחשיב ליה מיגו ולא אמר דמירתת, א"כ הכא נמי ניהוש דילמא טעין הכי.

ק'. ר"נ אמר הכל כמנהג המדינה.

כ' הר"ן, והכי הלכתא דקיי"ל כ"ר נ"ב דיני. ומיהא שמעינן דלא אמרינן מיגו לבטולי מנהג המדינה, דהא הכא איכא מיגו דאי בעי אמר שכירי ולקטי הוא, ואפ"ה כיון דמנהג המדינה במחצה, הו"ל האי מיגו כמיגו במקום עדים ולא אמרינן, וכן כל כיו"ב לא אמרינן מיגו לבטל מנהג המדינה, וכ"כ הגאונים ז"ל. וז"ל השיטמ"ק בשם הר"ר יהונתן, ור"נ אמר וכו', ומי שמוציא עצמו מן המנהג עליו להביא ראיה, הן האריס הן בעה"ב, ולית ליה לר"נ מיגו, משום דשכירו ולקטו קלא אית ליה.

ק'. בתוד"ה א"ל רבינא. וי"ל דהוי מיגו במקום עדים, דאנן סהדי אם היה בא בגזל לא היה שתיק וכו'.

וז"ל תוס' הרא"ש, וי"ל דהוי מיגו במקום עדים, דאנן סהדי דאין אדם מניח קרקע ביד חבירו שלש שנים בלא מחאה אם לא שמכרה, כי יודע לכל שתקנו חכמים שחזקת שלש שנים עומדת במקום שטר, כי אין אדם יכול לשמור שטרו לעולם, וגם תקנו כנגדה שהמחאה מבטלת החזקה היכא שמוחזיק בה בגזל, אבל משכנתא הוא סבור שלא תקנו בה מחאה, ואפי' יודע שתקנו בה מחאה מסתבר דלא יפסיד בשביל שתיקתו, כי אומר בלבו למה אמחה כי בודאי לא יגזול הקרקע שלי.

ק': הכי א"ר יוחנן על היתומים להביא ראיה וכו'.

כ' בתוס' ר"ד, בכתובות [צו]. אמרינן, בעי ר' יוחנן יתומים שאמרו נתננו [מזונות לאלמנה] והיא אומרת לא נטלתי, על מי להביא ראיה, נכסי בחזקת יתמי קיימי ועל האלמנה להביא ראיה, או דילמא נכסי בחזקת האלמנה קיימי ועל היתומים להביא ראיה, ת"ש דתני לוי אלמנה כל זמן שלא נישאת, על היתומים להביא ראיה. [ועיי"ש בתוס' צו: בד"ה נכסי] שכ' דלא דמי לדהכא, דהכא מיירי שהיתומים מודים שקרקע זה לבעל חוב, שאביהן עשהא אפותקין].

וי"ל דבתר דפשט ליה לוי ממתניתא סברה, והדר איהו למימר הכא נכסי בחזקת בע"ח קיימי ולא בחזקת יתמי. א"נ י"ל דאע"ג דהא פשיטא ליה, הא מיבעי ליה, משום דטעמא דהכא כדמפרש, ארעא כיון דלגוביינא קיימא כמאן דגביא דמיא, והילכך כולה ארעא קיימא בחזקת בע"ח, אבל התם דלא בעי אלא מזוני, לא קיימי כולהו נכסי בחזקת האלמנה, שהמזונות אינן אלא דבר יום ביומו, וכולהו נכסי בחזקת יתמי קיימי, ואין כח באלמנה להוציאן מידם בעבור מזונותיה כמו שיש הנה כח בע"ח להוציא כל השדה מיד היתומים, אלא היתומים מחזיקים הנכסים והולכין ומפרנסין אותה דבר יום ביומו, ומשו"ה הוה מסתפק ר' יוחנן למיבעי אם יש לאלמנה עליהן חזקה כנגד מזונותיה.

ק': שלשה שמין להם את השבח ומעלין אותו בדמים וכו' בכור לפשוט.

עיין בשיטמ"ק בשם הר"ר יהונתן שכ' ז"ל, היכא דאשביחיהו פשוט לנכסי דאבוהון קודם חלוקה, יהיב ליה בכור שבחיה כשיעור הוצאה הפחותה מן השבח במעות, והדר פליג ושקיל בכור פי שנים בכולהו נכסים.

ק': המקבל שדה מחבירו לשבוע אחד וכו' שביעית מן המנין.

דשמיטה בכלל שבוע הוא, ואע"ג דלא חזיא שביעית לזרעה, מ"מ חזיא למישטח בה פירי. עכ"ל שיטמ"ק בשם הר"ר יהונתן. [וש"מ דאי משכח"ל שאינה ראויה אפי' למישטח בה פירי, אין השביעית מן המנין].

ק': ת"ל עד בקר, מלמד שאינו עובר אלא עד בקר הראשון בלבד.

כ' הר"ן, וה"ה לשכיר לילה שאינו עובר משום ביומו תנן שכרו אלא ביום ראשון בלבד. וז"ל השיטמ"ק בשם שיטה, נראה לי דדוקא לאיסור בל תלין הוא דאינו עובר עליו מבקר ראשון ואילך, אבל לשאר חיובי דשכירות ואף "לא תבא" עובר לעולם, הואיל ולא כתיב בהו ייתור למעוטינהו מיום ראשון ואילך.

ק': האומר לחבירו צא ושכור לי פועלים, שניהן אינן עוברין וכו'.

כ' בתו"ח, מדלא קתני אומר אדם לחבירו צא ושכור לי פועלים ושניהן אינן עוברין וכו', משמע דדוקא בדיעבד הוא דאינו עובר משום בל תלין, אבל לכתחילה אסור משום בל תשאה, וכ"כ התוס' בסמוך [קיא]. בד"ה אמר ליה] גבי יהודה בר מרימר שהיה ירא שלא [י]היה פנוי, ולכך אפי' משום בל תשאה ליכא, אבל אם היה פנוי, הוה עובר משום בל תשאה, והיה אסור לעשות כן לכתחילה.

[א"ה, עיי"ש בתוס' הרא"ש שכ' כתוס', ומסיק ז"ל, או שמא אין איסור כ"כ בבל תשאה כמו בבל תלין. ובחי' המיוחסים להריטב"א החליט הדבר ז"ל, ועוד שאין איסור כ"כ וכו'. מיהו לכאן משמעות ד' תוס' והראשונים הנ"ל בריש דבריהם, דלא משום בל תשאה הוה קשיא להו, אלא משום דהוי כמערים לפטור עצמו מבל תלין וביומו תתן שכרו, וכעין ההיא דקידושין [לג]. יכול יעצים עיניו מקמי דלימטיה זמן חיובא [ד' מפני שיבה תקום], דכי מטא זמן חיובא הא לא חזי ליה

דקאים מקמיה, ת"ל תקום ו"יראת", ופירש"י יש לך לירא מן היוצר היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להפטר ממצותו, עכ"ל, וא"כ י"ל דמה"ט לא נקט הכא לישנא דלכתחילה].

קיא: זה לפי שלא שכרן.

כ' הרש"ש, קשה לי מדוע לא נאמר שלוחו של אדם כמותו, וזה ודאי אין סברא לומר דאם יעבור המשלח א"כ הוה כמו שליח לדבר עבירה, דא"כ במקדש אשה ע"י שליח ואח"כ בא על אמה או בתה, וכן כשהיא עשתה שליח לקבל קידושיה ואח"כ זינתה, נימא ג"כ אין שליח לדבר עבירה, אלא על כרחך דאזלינן בתר ההיא שעתא דשליחות דלא היה עדיין עבירה. ולדעת מהר"ט שאין אדם יכול לעשות שליח להקדיש, דדיבור של הקדש מילי נינהו ולא מימסרן לשליח וכו', הוה א"ש, דהכא נמי אין כאן כי אם מילי, אבל כבר מחו ליה במאה עוכלי וכו'. ואולי כיון דפועל יכול לחזור בו, לא שייך שליחות בזה לכו"ע, דהוה כמילי דכדי.

וז"ל ח"י המיוחסים להרי"טב"א, תימה הוא, דהא בכל מקום שלוחו של אדם כמותו, ושמו לא אמרינן הכי לחובתו. [ובהגהות טל תורה למהר"ם אריק הביא דבריו, וכ' ע"ז, והדבר צע"ג, דהא טעמא דאין שליח לדבר עבירה משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, ומוכח דאי לאו האי טעמא, אף שהוא לחובתו, נעשה שליח. ויעו"ש דשו"ט לתרץ דהטעם משום מילי, וע"ע בהגהות מרא"כ]. וצ"ע, דהא ליכא מיעוטא בקרא דבעינן שיהא שוכרם הוא. עכ"ל הרי"טב"א.

ובתוס' רי"ד כ' ז"ל, בעה"ב פטור, ואע"ג דאיהו אמר לשלוחו צא ושכור לי פועלין, וקיי"ל בכל התורה שלוחו של אדם כמותו. וטעמא דמילתא, דכי חזו פועלין לבעה"ב כד מוגר להו, סמכא דעתיהו דלפרעיניהו ביומיה, אבל כי לא חזו ליה, לא סמכא דעתיהו דלפרעיניהו, דאע"ג דאמר להו שכרכם על בעה"ב וסמכו עלויה, נהי דסמכי עלויה דלפרעיניהו, אבל לאלתר לא סמכו אדעתיהו, ומשו"ה אינו עובר.

קיא. לא צריכא דאמר להו שכרכם על בעה"ב.

והרי"ף מסיים בה, אבל אם לא אמר להו הכי, השליח עובר, משום דפעולתן אצלו היא וכו'. וכ' ע"ז הנימוק"י, נראה למידק מיניה, שאם שכרו סתמא, שלא אמר לו שכרך עלי ולא על בעה"ב, דמי"מ שכרו עליו דשליח ששכרו הוא, ולשון הגמ' מזכיר בשליח דאמר ליה שכרך עלי ולא על בעה"ב. וז"ל השיט"מ"ק בשם הרמ"ך, ואי אוגרניהו סתמא, נראה לומר דאינו עובר אפי' השליח, כיון דלא אמר להו עלי שכרכם, אלא דאמר להו בואו ועשו מלאכה בשדה פלוני בכך וכך שכר ליום, ולא אמר מי יתן שכרכם. מיהו איהו פרע להו. כן נראה. ואפשר לומר דכיון דאמר להו מלאכה של פלוני הוא, אינהו אפסידו אנפשייהו דלא שילוהו שכרכם על מי, ולא שקלי אגרייהו אלא מבעה"ב שמלאכתן אצלו, כיון שהשליח שכרם ברשות.

קיא. הני שוקאי דסורא אינו עובר משום כל תלין.

כ' המאירי, בני הכפרים שרובם מוחזקים שאין להם מעות עד יום השוק, הנשכר עמהם דעתו ליטפל בו עד יום השוק, והרי הוא כמי שהתנה על כך, ואפי' תבעו ויש לו אינו עובר, שעל דעת כן נשכר, ומ"מ יש כאן כל תשעה הואיל ותבעו ויש לו, ומיום השוק ואילך עובר [בכל תלין]. וחכמי הצרפתים פירשו, שאינו עובר לעולם בכל תלין הואיל ועבר בוקר ראשון בלא עבירה, ובכל תשעה עובר מיום השוק ואילך. ולא נרא לי דבריהם.

קיא. הני שוקאי דסורא אינו עובר משום כל תלין, מידע ידעי דעל יומא דשוקא סמיכי.

כ' הנימוק"י, נראה לי דנפק"מ להני שאינם רגילין לפרוע תיכף, עד שיעשו חשבון ממה שחייב לו, שאפי' יתבענו קודם חשבון אינו עובר, ואפי' לא יתבע לו אלא דבר מועט שהוא ידוע שחייב לו אפי' בלא חשבון.

קיא. אמר רב וכו' שכיר שעוה דלילה גובה כל הלילה, ושמואל אמר וכו'.

כ' הרי"ף, והלכתא כרב, דקיי"ל הלכתא כרב באיסורי. [וכ' בשושנים לדוד שבגי' המשנה, ואע"ג דנפק"מ נמי לענין שכיר בזמנו נשבע ונוטל כמש"כ רש"י, מ"מ עיקר פלוגתייהו באיסורא]. וכ"כ הרה"מ [פ"א מהל' שכירות ה"ב] בטעמא דהרמב"ם שפסק כרב. ובהגה"מ"י שם כ' ע"ד הרמב"ם, תימה שפסק כרב לגבי שמואל וכו', והא קיי"ל הלכתא כשמואל בדיני. ונראה משום דרב כר' יהודה ושמואל כר"ש, ור' יהודה ור"ש הלכה כר' יהודה כדאיתא פ' מי שהוציאוהו [עירובין מו:]. אמנם בספר המצוות [לאוין קפ"א] פסק כשמואל מטעמא דפרישית.

קיא. ושמואל אמר וכו' ושכיר שעוה דלילה גובה כל הלילה וכל היום.

הבעה"מ כ' בטעמו של שמואל, משום דקם לה כתנא דמתני', ולקמן [קיא:] אוקימנא דתנא דמתני' נפקא ליה שכיר שעוה מן "ואליו הוא נושא את נפשו" [דברים כ"ד, ט"ו], והיינו כרב אסי דאמר אפי' לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד עובר עליו, וכיון דמ"אליו הוא נושא את נפשו" נפקא ליה לתנא דידן, אית ביה משום "ביומו תתן שכרו", ולית ביה משום "בל תלין", דהא תנא דידן לא יליף שכיר שכיר.

והראב"ד והרמב"ן הרבו להשיב על דבריו, וכ' דטעמא דשמואל כמו שפירש"י שהיום הולך אחר הלילה, ויומא אריכא הוא. וז"ל הראב"ד, הילכך אין לנו טעם לשמואל כי אם כאשר פירש אדוני הרב, שהיום והלילה אחד הם ויש בו משום ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש. ואפשר עוד לומר, כי כשיגיע לבוקר [לכא' כוונתו בוקר שלמחרת] יעבור משום כל תלין, שהרי עדיין בוקר ראשון הוא וכו'. [יעו"ש עוד].

קיא. כל הכובש שכר שכיר עובר בה' שמות הללו ועשה וכו'.

כ' הרשב"א, פ"ה הראב"ד חמשה שמות בין עשה בין לא תעשה, ואינו מונה לאו כפול, כי אם השמות החלוקים. ורש"י פ"ה חמשה לאוין, ולא דלא תעשו כפול הוא מונה, וכלשונו מצאתיה בתוספתא [פ"ה ה"א] דתניא התם הכובש שכר שכיר עובר בחמשה לאוין, משום כל תעשו וכל תגזול וכל תלין פעולת שכיר ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש.

[ועיין בחזון יחזקאל להתוספתא [פ"ה ה"א, בביאורים] שכ' ע"פ הירושלמי, שאם שכרו לשעות ולא ייעד לו זמן מתי שיעשה מלאכתו ביום או בלילה, והוא עשאה ביום ובלילה, על אותן שעות שעבד ביום גובה כל היום, ועל אותן שעבד בלילה גובה בלילה, [א"ה, לכא' היינו כשפסק מאותן של לילה קודם עלות השחר], הרי יש כאן על שכירות אחת כל החמשה לאוין.

קיא. א"ר חסדא שם שכירות בעלמא.

כ' הרמב"ם [בפ"א מהל' שכירות ה"ב], כל הכובש שכר שכיר וכו', ועובר בארבע אזהרות ועשה [כהראב"ד, הו"ד לעיל]. וכ' הרה"מ [עיין בלח"מ] שביאר כן בדבריו, דאם היתה דעת הרמב"ם כרש"י דיש מהן בשכירות לילה ויש מהן בשכירות יום, היה לו לבאר, אלא עובר בלילה אף בשל יום, וביום אף בשל לילה. וז"ל הכס"מ, לדעת רבינו צ"ל דמאי דשני רב חסדא שם שכירות אחת היא, ה"פ כיון דכולהו לאוין בשכירות, כשכבשו יום ולילה עבר בכלן, דבשקעה חמה עבר על לא תבא [עליו השמש] וביומו תתן שכרו, וכשהאיר היום ועודהו בכיבושו עבר על כל תלין. [ובשכיר יום איפכא, דבעלות השחר עובר בכל תלין, ואח"כ כשקעה חמה ועודהו בכיבושו עובר בלא תבא וביומו תתן שכרו. מיהו מש"כ הכס"מ כשהאיר היום, לכא' לאו דוקא, דהא מבואר בתוס' [ד"ה יצא] דלינה בעלות השחר תליא].

עוד כ' הכס"מ, וזהו כשדעתו שלא לשלם לו או כשרוצה לצער, וזהו הנקרא כובש, אבל מי שדעתו לפרעו, אלא שאינו רוצה להוציא עכשו מעות מידו, נקרא משהה, ואינו עובר אלא בשל יום או בשל לילה וכו', [א"ה, לפ"ר צ"ב אמאי לא יעבור בשניהם כמו כובש, אם השהה יום ולילה או איפכא], אבל משום כל תעשו וכל תגזול ליכא.

קיא. בתוד"ה ולמה חלקן. תימה וכו' אבל גבי אשם גזילות למה נכתבו שניהם וכו'.

הגרמא"ה תירץ, דבתוס' בחולין פא. [בד"ה פ: הנח] כ' דשני לאוין דסמיכי לא ניתקו בחד עשה, וא"כ צריך למיכתב גבי השדה עושק וגזל לנתוקי תרוייהו, והוכרח לכתוב גם ברישא דקרא תרוייהו. [ולכא"א אין נפק"מ בזה, דבלא"ה לא לקי משום דניתן לתשלומין, [ובזה י"ל דנפק"מ לפחות משהו פרוטה, וכמש"כ הראב"ד אהא דלקמן דאפי' שכרו לבצור אשכול אחד עובר, [והו"ד שם], דקמ"ל אפי' פחות משו"פ], ותו דהוי לאו שאין בו מעשה. ואולי משום שכ' הר"י בשע"ת [שג' אות כ"ו] דלאו שאין בו מעשה חמור מלאו הניתק לעשה, וא"כ נפק"מ במאי דניתקו תרוייהו לענין הקל הקל תחילה].

קיא. גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו.

כ' בחי' המיוחסים להריטב"א, קשיא לך, מאי שנא דאוקמה לגר תושב בתר מאי דמפרש בד"א בזמן שתבעו וכו', דמשמע דאפי' בלא תבעו עובר משום ביומו [תתן שכרו, דאי לאו הכי אלא] בההוא [נמי דוקא היכא דתבעו הוא] דעבר, לוקמיה מעיקרא בהדי דקא חשיב ההיא דבהמה וכלים, והדר ליתני בד"א בזמן שתבעו, וקאי נמי אגר תושב וכו'. והאי לא קשיא, דאפשר דאי תני בד"א בזמן שתבעו בתר גר תושב, הו"א אגר תושב לחודיה קאי, ולדידיה הוא דבעינן תבעו ובלא תבעו לא עבר, משום קולא דידה, אבל איך אע"ג דלא תבעו כיון דעובר זמנו עובר, הלכך קתני בד"א גבי אדם וכלים ובהמה ולא גבי גר תושב, דכל דכן הוא דבעינן לגר תושב תבעו ובלא תבעו אינו עובר וכו'. ולרבינו נראה דלהכי תני ליה אחרון, לאשמועינן דאין עושיין בו תקנה שיהא נשבע ונטל אלא בישראל. ונכון הוא.

קיא. גר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו, ואין בו משום לא תלין וכו'.

כ' הרמב"ם [בפי"א מהל' שכירות ה"א], וגר תושב יש בו משום ביומו תתן שכרו, ואם איחרו אינו עובר בלא תעשה. ומשמע דאינו עובר כלל בל"ת, דגם בלא תבא עליו השמש [שהזכיר לעיל מינה גבי ישראל] אינו עובר. וכ"מ בחינן [מצוה תקפ"ח]. ותמה הגרע"א בתוספותיו למתני, דכיון דרישא דקרא "ביומו תתן שכרו" קאי גם על "מגרך" שבפסוק שלפניו, ה"נ הלאו ד"לא תבא" דסיפיה דהאי קרא, דמהיכי תיתי נחלק בהאי קרא בין העשה דביומו להלאו דלא תבא. וכ"כ רש"י להדיא על ברייתא דתני ר' ישמעאל [דמוקמין למתני' כוותיה]. [וקצ"ב במה שנקבעו דבריו על דברי התו"ט ברישא דמתני', גבי שכר בהמה וכלים יש בהם משום ביומו תתן שכרו, דפי' התו"ט דהכוונה לכוליה קרא דביומו, גם להלאו דלא תבא. והתם כ' הרמב"ם להדיא דעובר בלא תבא, ורק לענין גר תושב דאיכא מיעוטא ד"רעך" יש לדון כנ"ל].

ובחי' המיוחסים להריטב"א הביא דיש שרצה לומר דאם שכיר יום הוא, נהי דלא עבר כדיניה דהיינו בבל תלין, מ"מ עבר אלא תבא עליו השמש ביום שני. וכ"ע"ז, והא ליתא, דבקר ראשון בעינן וליתא, ותו לא עבר אלא אבל תשאה, אבל איך חמשה שעות לא עבר, וכי נקט לא תלין ה"ה אלא תעשוק ולא תגזול דכתיב גביה דלא עבר וכו', וכי נקט נמי אביומו תתן שכרו, ה"ה נמי אלא תעשוק דכתב גביה וכו'. [אבל לא תבא עליו השמש לא הזכיר]. וה"ר משה כ' דגר תושב אינו עובר בלא תעשה אלא בעשה דביומו תתן שכרו, וזה תימה גדול, וסוגיא דשמעתא לא משמע הכי.

קיא. בארצך כל שבארצך.

כ' בתוס' הרא"ש בשם רבינו מאיר, דשכירות קרקע אינו עובר עליו, דדרשינן כל שבארצך ולא ארצך. ומסתבר טעמיה, דלא מרבינן אלא בהמה וכלים שעושים בהם מלאכה דומיא דשכיר. וכ"כ בחי' המיוחסים להריטב"א. והמאירי כ' וז"ל, ובתו"כ התבאר בפרשת קדושים תהיו שאף שכר קרקעות בכלל איסור זה.

קיא. אחד להקדים עני לאביון.

כ' הרש"ש, משמע דעשיר ואביון, אף דעשיר כסיף [ומה"ט עני קודם לאביון] מ"מ אביון קדים, דלא דמי לעני דצריך וכסיף, דאי לא תימא כן, נכתוב עשיר ואביון, והוה ידעינן עני מק"ו. ותמיהני על הפוסקים שהשמיטו דיני קדימה.

והח"ח באהבת חסד [פ"י ס"ח] הביא דיני הקדימה, [וגם הוא תמה בנתיב החסד [ס"ק י"ח] על השמטת הפוסקים]. ופסק ג"כ דאביון קודם לעשיר, וז"ל [בנתיב החסד ס"ק כ"א], אע"פ דממה דאמרינן דעני קודם לעשיר אין ראייה לזה, דשם העני הוא צריך וגם כסיף למתבע כלל, אימא דעשיר קודם לו משום דכסיף, או עכ"פ שקולים הם וכו', אבל מ"מ מסתברא דהאביון קודם, דצערא דגופא עדיפא מבזיונו, כדאמרינן [ב"ב ת.]. בודקין לכסות ואין בודקין למזונות, ועוד מגופא דקרא מוכח כן דהאביון קודם במעלה, מדפרטו הכתוב בהדיא לענין כבישת שכר שכיר, ש"מ דכונת התורה דשניהם העני והאביון קודם להעשיר, ואיך קרא "כי עני הוא" אתי לאורוי דמאלו השנים שנזכר מתחילה העני קודם.

קיא. מבעיא ליה לכדרב אסי, דא"ר אסי אפי' לא שכרו אלא לבצור אשכול אחד וכו'.

ופירש"י כלומר שכיר שעות. ובשיטמ"ק בשם הראב"ד כ', קשיא לי, רבי אמי מאי אתא לאשמועינן, אטו שכיר שעות מי לא תנן ליה במתני'. ואיכא למימר דאפי' פחות משהו פרוטה נמי אשמועינן. [ואולי לזה נתכוונו תוס' [בד"ה לבצור] בתי' קמא].

קיא. בתודה מאחין. ועוד תימה אמאי איצטריך למיכתב גר צדק וכו'.

כ' הפנ"י, לכא' אישתמיט להו ל' הספרי וכו' גר צדק, מלמד שעובר עליו בשני לאוין, ולפי פשוטו משמע שהחמירה התורה בגר צדק יותר מבישראל, כדאשכחן בכמה דוכתי שהזהירה תורה יותר על הגר, ולפ"ז אין מקום לקושיית תוס' כאן, ולא בדיבור שאח"ז מה שהקשו דמאחין נפקא, דהא איצטריך לעבור עליו בשני לאוין.

אלא דלפי מה שמצאתי בל' רש"י בפי' החומש פרשת כי תצא דבעני ואביון של ישראל נמי עובר בשני לאוין, דהיינו לא תעשוק דפרשת קדושים ולא תעשוק דפרשת כי תצא, א"כ לפ"ז יפה מקשין התוס' בדיבור הסמוך דמאחין נפקא. אבל הכא בדיבור זה אכתי לא מקשים מידי, דהא משמע מיהו מלשון הספרי בהדיא דבגר צדק דוקא עובר בשני לאוין, ולא בגר תושב. מיהו בהא מצינו למימר דמשמע להו להתוס' דברייתא דהכא בשמעתין פליג אברייתא דספרי, ולית ליה הך דרשא דבגר צדק עובר בשני לאוין, והיינו מדקאמר דכולן עוברין בכל השמות הללו, משמע דאין לחלק כלל בין גר צדק ובין גר תושב לענין הלאוין.

קיא. בתוד"ה מגרך. תימה אמאי איצטריך למימר גר צדק, דמאחין צדק, דמאחין נפקא.

כ' הפנ"י, נראה דהשתא קשיא להו הכא טפי מבשאר דוכתי דמסקו בסוף הדיבור, דהתם איירי לענין שהגר צדק מוזהר כמו ישראל, משא"כ הכא דאיירי לענין שהישראל מוזהר על הגר כמו על ישראל וכו'. ובישוב קושייתם כ', דאיצטריך קרא ד"מגרך" להקדים אביון ישראל מקמי עני דגר, ובכה"ג גופא נמי איכא למימר לענין גר צדק לגבי גר תושב דהיינו להקדים.

קיא. מ"ד נפשו של גזלן דכתיב אל תגזל דל כי דל הוא וכו'.

ופירש"י אף אם דל הוא, ש"כ"י משמש בלשון "אם". וז"ל הר"י בשע"ת [ש"ג אות כ"ד], וגזל העני חייבים עליו מיתה בידי שמים שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא וכו', פירוש אל תגזל דל בעבור שהוא דל ואין עוזר לו וכו', כי ה' יריב ריבם, אחר שאין להם סומך ומי שיטען ויריב ריבם, וקבע את קובעיהם נפש, אחרי שהובאת אליו צעקת דל, לא יקח ממך ממון תחת הגזלה אשר גזלת, אבל ישל אלו-ה נפשך. [ומשמע קצת דדוקא כשמחשבת הגזלן לגזול הדל מפני שהוא דל ואין לו עוזר, משו"ה הקב"ה הוא שעוזרו, אבל אם אין מחשבת הגזלן כן, כגון שאינו מכיר הנגזל, אלא שנזדמן לו, לא חמיר כ"כ. וצ"ת].

קיא. יכול אפי' אין לו, ת"ל אתך שיש אתך.

הרא"ש [ס' מ"ג] הוסיף, פירוש מעות. וביאר בפ"ח [אות א'], דפרעית הפועל בזוזי, כדפסק רבינו בשם ר"ת בפ"ק דב"ק [ט.]. גבי רב הונא אמר

או כסף או מיטב. [ונמצא חומרו קולו, דמתוך שאין דינו של פועל אלא בזויו, ולא בשוה כסף, לכך אפי' יש לו לבעה"ב שוה כסף טובא לפרוע לו, לא יעבור אם אין לו כסף ממש. ומשמע לפו"ר דאפי' אם יתרצה הפועל לקבל שוה כסף, לא יעבור בעה"ב משום כך. וצ"ת. מיהו אם קצצו בתחילת השכירות ישלם בשוה כסף, פשיטא דעובר אם יש לו מאותו המין].

קיב. אומן קונה בשבח כלי והלואה היא.

כ' הפ"ח [סי' מ"ג, אות ו'], לאו דוקא, אלא כלומר שאינה שכירות, דליכא למימר הלואה ממש, דהא בפ' הגזול קמא אמרינן דאי אומן קונה בשבח כלי מקודשת, [כשאמרה לו עשה לי נזמים שירים וטבעות ואקדש אני לך], ואי אמרת דהלואה היא, הא אין מקדשים בהלואה, אלא לא אמר הכא הלואה היא כי אם לאפוקי שאינו שכירות, ויש לו בכלי עצמו.

והתוס' ר"ד הקשה כן, ותיירץ וז"ל, הכא אמרינן דהויא הלואה, שכשהוא מחזיר לו טליתו הוי כאילו מוכרה לו, מפני שאומן קונה בשבח [כלי] ומאמין לו מעותיו, וכל מה שאדם מוסר לחבירו ומאמין לו תיקרא הלואה ולא שכירות, ואינו עובר בכל תלין על הקפת המקח כי אם על הקפת השכירות, אבל התם לגבי אשה, בנתינת הכלים שנותן לה האומן היא מתקדשת לו מיד ואין שם הקפה, ומה שאמרנו שם אומן קונה בשבח כלי, כדי להוציא מדין שכירות, משום דאמרינן התם ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, וכל פרוטה ופרוטה דעביד חייבת למיפרעה והו"ל מלוה גביה, וכי יהיב לה כלים הויא ליה כמקדש במלוה, להכי אמרינן אומן קונה בשבח כלי, דלא מיחייבא ליה מידי עד דיהיב לה כלים, וכי יהיב לה מקודשת באותו השבח שנותן [לה] ואין שם הלואה, אבל הכא כשמחזיר לו כליו לבעה"ב ומאמין לו, בדואי הויא הלואה, ואי אמרת דשכירות היא, הויא לה הקפה דשכירות והיה עובר עליו.

קיב. לא צריכא דקא אגריה מינייה לבטושי, בטשא בטשא במעתא.

ופירש"י דלא בקבלנות איירי אלא בשכירות. ובתו"ח תמה ע"ז, דכיון דהדר משינויא קמא אמאי לא קאמר אלא וכו', ועוד נהי דאגריה לפי מנין בטישות בין ישביח בין לא ישביח, מ"מ אכתי לאו שכירות הוא, כיון שלא שכרו לשום זמן. ובערוך כ' בגרדא דסרבלא דליכא שבחא דליקני אומן, דאגריה לבטושי לדורכו ברגל שיהיה עב, דהתם ליכא שבחא, דאכתי בעי למיגרדיה ולרכוכי, עכ"ל, משמע מפירושו דלא הדר ביה, אלא השתא נמי בקבלנות איירי, מיהו אכתי ליכא שבחא כיון דבעי למיגרדיה ולרכוכי. אבל תימה, דא"כ מאי איצטריך למימר דקא אגריה לדורכו בטשא ובטשא במעתא, ועוד כיון דקא אגריה לבטושי שיהא עב, א"כ היינו שבחיה.

לכך נראה לפרש, דודאי השתא נמי בקבלנות איירי ולא הדר ביה, מיהו כיון דאגריה לבטושי שיהא עב לצורך הגרידה, כל כמה דלא נגמרו כל הבטישות כולן אכתי ליכא שבחא, דכל זמן שאינו עב כפי צרכו לא חזיא לגרידא, נמצא דלא הוה שבחא אלא לבסוף, וכיון דקא אגריה ביטשא וביטשא במעתא, כל ביטשא וביטשא גמר מלאכה הוה וחייב לו מעה בעד כל ביטשא וביטשא אע"ג דאכתי ליכא שבחא, ונהי דלבסוף איכא שבחא, מ"מ עובר בכל תלין משום בטישות הראשונות, שכבר נתחייב בשכרן קודם לכן אע"ג דלית בהו שבחא.

קיב. בתוד"ה חוזר. אלא הקנין עושין קודם שישמעו, שיקיימו דברי הפשוטים, דבלא קנין, יוכלו לחזור בהן כשישמעו הפשרא.

וכ"כ הרא"ש [סי' מ"ג]. וכ' בפ"ח [אות ה'] בביאור דבריהם, דהא דאמר כשישמעו היינו קודם שישמעו, וטעמא רבה איכא, שאין הפשוטין כמו דיינים שכופין את האדם לדון, אבל פשרה אין בידם לכוף, הלכך אע"פ שאמרו שיעשו פשרה, אין כאן אלא דברים בעלמא, וקודם גמר דבר דהיינו קודם שישמעו הפשרה יכולין לחזור, ולכך קונין.

ועוד נ"ל לדון, שאפי' לאחר ששמעו הפשרה יכולין לחזור, וטעמא דכיון שאינו אומר שהוא מוחל, אלא שאומר שיעשו פשרה והוא יקיים, יכול לחזור מדיבורו, וכשישמע הפשרה לא יקיים, שאין כאן מחילה עדיין, הא למה זה דומה, לאומר לחבירו שחייב לו אני אמחול לך, ודאי שיכול לחזור, לפי שעדיין לא מחל, אלא שאמר לו שימחול, ויכול לחזור מדיבורו ולא ימחול, וה"נ דכוותה, כשאומר שיעשו פשרה והוא יקיים הפשרה, עדיין אין כאן מחילה, אלא שאמר שיקיים מה שיפשרו וימחול, ויכול לחזור ממה שאמר שיקיים הפשרה, ולא יקיימה ולא ימחול, והב"י [סי' י"ב] כ' בשם הגהמ"י, דלאחר ששמעו הפשרה ושתקו וכו' רב צמח גאון כ' דמצי הדר תבע כיון שלא מחל, ע"כ, וזה ממש כמו שכתבתי.

קיב: קציצה ודאי מידכר דכרי ליה אינשי.

פירוש דקציצה מקמי טירדת הפועלים הות, ומשום טירדא דפועלים דהשתא לא מיתנשי ליה, וכי רמי אנפשיה מאי דקצץ שחרית שפיר מידכר השתא, משא"כ בפרעון דהשתא נולד ערעור זה, וסבור שפרעו לזה ואולי לא פרע אלא לאחר. עכ"ל הריטב"א בשבועות[מה:].

וכ' הרמב"ן כאן, לאו למימרא דפטור, אלא לומר שאינו נשבע ונוטל, אלא בעה"ב נשבע ולא משלם, וה"נ אוקימנא בשבועות [מו]. להא דקתני המוציא מחבירו עליו הראיה, לצדדין קתני, או יביא ראיה ויטול, או ישבע בעה"ב ויפסיד, פירוש דתקינן ליה רבנן שבועה אפי' ליכא מודה במקצת דאורייתא, כגון דפרעיה [מאי דמודה דקצץ ליה], א"נ א"ל הילך, והיינו משום כדי חייו וכדפרישנא. וכך הסוגיא מוכחת שם, וכן פי' ה"ר יהוסף הלוי ז"ל. ותמהני על רבינו הגדול ז"ל שכתב כאן סתם הממע"ה, והא לצדדין קתני כדפרישית, והתם כתב, בזו ישבע בעה"ב ויפסיד.

קיב: בתוד"ה שכיר. תימה דהכי נאמן במיגו וכו'.

בפנ"י יישב קושייתם, ותורף דבריו, דהאי מיגו ה"ק, מה הועילו חכמים בתקנתן ששקדו על תקנת השכיר ותקנו שישבע ויטול, דכיון דבעה"ב צווח וטוען ברי, תו לא מהני הך תקנתא, דאכתי יפטור עצמו ויטעון לא שכרתין, כיון דידוע בעצמו שפרע, וא"כ אע"ג דהוי מיגו גרוע, סו"ס לא שייך הך תקנתא כיון שלא הועילו כלום. [יעו"ש שהארין].

קיב: בתודה שקלוה. וי"ל דאמודה במקצת קאמר דשקלוה מבעה"ב, ואפי' היכא דכופר הכל וכו'.

וז"ל תוס' הרא"ש בשבועות [מה:], וי"ל דמודה מקצת הטענה רמיא שבועה על בעה"ב, ושדיוה אאריס מטעם דמפרש, ואגב הא האמינוהו נמי בכופר הכל. א"נ מתחילה באו חכמים לתקן כאן שבועה אפי' בכופר הכל, וראויה היתה אותה השבועה להטיל על בעה"ב, ועקרוה ממקום שהיתה ראויה להיות והטילוה על השכיר.

והר"ן שם כ', לאו למימרא דבעה"ב היה מחוייב מתחילה לישבע מדקתני עקרוה, דליתא, דהא כיון דבעה"ב כופר הכל הוא לא מיחייב אלא היסת, ושבועת היסת בימי רב נחמן נתקנה וכמו שכתבתי במשנתנו, אלא ה"ק, שכיון ששכיר זה מסר נפשיה על שכרו, היה ראוי לחוס עליו לחייב בעה"ב שבועה מיהת, כדי שלא ילך לו לעתותי ערב בפחי נפש וכו', ושבועת תקנה זו שהיה להם לתקן, עקרוה מבעה"ב ושדיוה אשכיר מפני שהוא טרוד בפועליו וכו'. עוד נ"ל דלהכי נקט עקרוה, שלא תאמר דלרבנן דוקא בכופר הכל דשכיחא מילתא דאמר נתתי ולא דייק, ועוד שכיון שהוצרכו חכמים לתקן שבועה שאל"כ היה בעה"ב פטור לגמרי, שדיוה אשכיר מפני טירדת בעה"ב, אבל במודה מקצת דמוכחא מילתא דדייק, הו"א דיו לשכיר בשבועה המוטלת מן הדין על בעה"ב, ולא נתקון מידי, קמ"ל דבכולה גונוי שדיוה אשכיר.